

Het voormalig gemeentehuis van Tholen in Sint-Maartensdijk

De Oudelandpolder, waarin de smalstad Sint-Maartensdijk is ontstaan, is de oudste bedijking van het Tholense land ten westen van de Pluimpot. Deze zal evenals Poortvliet, Schakerloo en Scherpenisse in de 11de en 12de eeuw zijn bedijkt. Ongetwijfeld is de plaats, die vermoedelijk in 1485 stadsrechten heeft gekregen, eerst vanuit het nabijgelegen kasteel bestuurd. In de 17de en 18de eeuw woonde hier nog de rentmeester van de Oranjes, die tevens drossaard van Sint-Maartensdijk en Scherpenisse was en hierdoor veel invloed had op de bestuurlijke aangelegenheden. De Koningin voert nog steeds de titel "Vrouwe van Sint-Maartensdijk.

Het oudste stadhuis

De oudst bewaarde stadsrekening van 1586/87 vermeldt het stadhuis voor het eerst. De Nederlanden waren in die jaren in de Tachtigjarige Oorlog verwickeld die voor Sint-Maartensdijk, evenals voor de rest van het eiland Tholen, niet ongemerkt voorbij is gegaan. Het stedelijk bestuur verzocht Maria van Nassau, een zuster van Philips Willem van Nassau, heer van Sint-Maartensdijk, in 1590 steun bij het herstel van het stadje dat 'soo geplondert, verlopen, verarmt ende vermindert was'. Uit een aanzienlijke uitgave voor reparatie van het dak in de stadsrekening van 1590 blijkt dat ook het stadhuis van het oorlogstumult had geleden.

Verbouwing van 1628

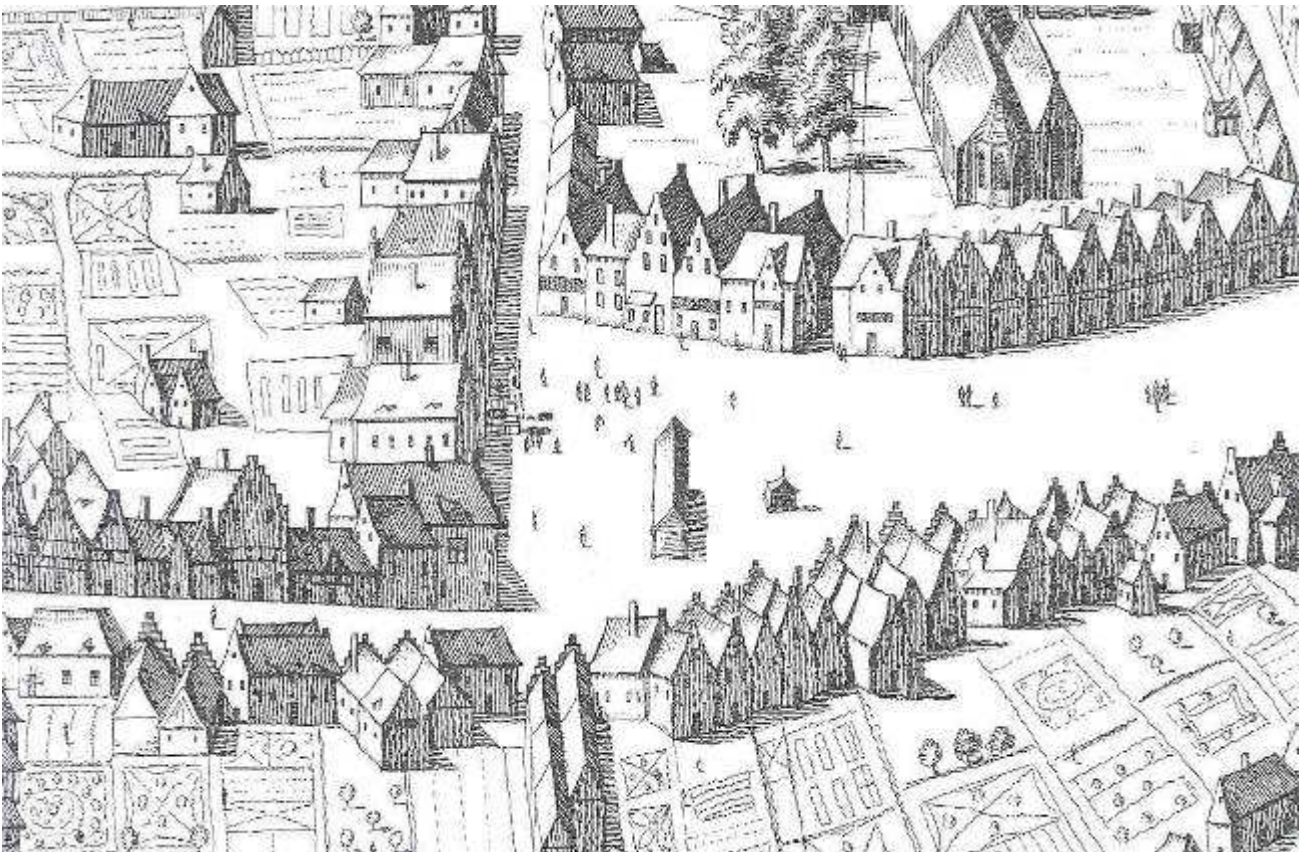
Het stadhuis is in het begin van de 17de eeuw ingrijpend verbouwd en uitgebreid. Er is toen ook een nieuwe voorgevel geplaatst. De gedenksteen in deze gevel vermeldt dat dit in 1628 is gebeurd tijdens het bestuur van Frederik Hendrik, prins van Oranje en heer van Sint-

Maartensdijk, zijn rentmeester Cornelis Liens en een tweetal burgemeesters (vergelijkbaar met de huidige functie van wethouder). Het stadhuis was eigendom van de prins, doch het stadsbestuur mocht het gebruiken voor de rechtspraak en bestuurlijke zaken. Misdadigers werden echter in het kasteel veroordeeld en gevangen gezet. Nog in dezelfde eeuw is de balklaag van de verdieping hoger gelegd waardoor de vertrekken op de begane grond hoger werden. In de tweede helft van de 18de eeuw werd de trapgevel verwijderd, vermoedelijk omdat deze bouwvallig was. In de daarop volgende eeuw werd de gevel weer opgeknapt. Naar de mode van die tijd plaatste men in 1848 een nagenoeg loze houten fronton, een driehoekige gevelbekroning.

Restauratie 1960 - 1964

De toestand van het gebouw werd in de loop van de twintigste eeuw steeds slechter. Na de Tweede Wereldoorlog was het zo ernstig vervallen dat herstel dringend nodig was evenals een verbouwing door de groei van het ambtelijk apparaat. Men maakte plannen waarbij ook de mogelijkheid van nieuwbouw werd bekeken.

De gemeente was door de achteruitgang in de landbouw dermate verarmd dat dit laatste financieel niet mogelijk was. Een plan voor een verbouwing van f 6.000,- vond de gemeenteraad in 1951 nog te duur. In het kader van een nieuw regionaal industriebeleid werd Sint-Maartensdijk in 1959 aangewezen als secundaire kern. De toekomst zag er toen beter uit en in 1960 kon de gemeente als watersnoodgeval, de smalstad heeft als gevolg van de doorbraak van een coupure bij de haven in 1953 dras gestaan, 90% subsidie krijgen voor de restauratie van het stadhuis. Deze werd groots opgezet. De beide belendende percelen, die eveneens in vervallen

Fragment van de plattegrond van Sint-Maartensdijk met het stadhuis aan de Markt (ca. 1680)

Paneel van Jacoba van Beieren (1400-1436), vrouw van Frank van Borsele, heer van Sint-Maartensdijk.

Prins Philips Willem van Oranje, heer van Sint-Maartensdijk.

Prins Frederik Hendrik, heer van Sint-Maartensdijk, liet het stadhuis in 1628 verbouwen

staat verkeerd, werden bij het stadhuis getrokken. Reeds direct bij de aanvang van het werk in december 1960 bleek dat de gebouwen nog slechter waren dan men had gedacht. Verder werden achter de uniforme betimmering vondsten gedaan die het de architect mogelijk maakten de bouwperiodes nauwkeurig te bepalen. Het had tot gevolg dat de panden in hun oorspronkelijke toestand konden worden teruggebracht. Hoe ingrijpend deze restauratie is geweest blijkt ook uit de tijd die men er voor nodig had, bijna drie jaar.

Veranderingen

Bij de restauratie is het bordes verwijderd. Het was in de loop der eeuwen reeds verschillende malen veranderd en vernieuwd. De laatste pui was van baksteen en dateerde van 1952. De voorgevel ontdeed men van de verf en van wat er nog over was van de houten fronton.

Aan de hand van onder de kap teruggevonden sporen is de trapgevel gereconstrueerd. Op de wapenschilden in de voorgevel zijn de wapens aangebracht van de smalstad (een springende haas), de provincie Zeeland en prins Frederik Hendrik. Laatstgenoemd wapen is identiek aan dat van zijn halfbroer Philips Willem dat op twee brandemmers van 1615 en 1616 is afgebeeld. Deze leren brandemmers zijn tijdens de restauratie in een dichtgetimmerde schoorsteen in het hoofdgebouw gevonden. Vermoedelijk zijn deze bij de verbouwing van 1628 hierin geraakt. Bij het bouwkundig onderzoek dat aan de restauratie vooraf ging, bleek ook dat de opkamer van het hoofdgebouw (voor 1971 raadszaal) omstreeks 1620 van sloopmateriaal was gebouwd. Tijdens de restauratie is in deze huidige ontvangkamer weer een schouw aangebracht. Het 18de eeuwse schoorsteenstuk is afkomstig van het voormalige paleis Kneuterdijk te 's-Gravenhage. Het eveneens 18de eeuwse linnen behang in deze kamer is gevonden in een woning te Stavenisse.

Zilveren stempelzegels van de smalstad (18e eeuw)

De ruimte links van de hoofdingang, thans als trouwzaal in gebruik, zal de oudste uitbreiding van het stadhuis zijn geweest die in 1628 met de zogenaamde vierschaar, waar de rechtspraak plaats vond, één voorgevel kregen. Ook de beide percelen aan weerszijden van het hoofdgebouw hebben onderkelderde opkamers. Het pand dat aan de trouwzaal grenst (Markt 2) is vermoedelijk rond 1540 gebouwd. Het is hiermee het oudste deel van het stadhuiscomplex. Het pand rechts van de hoofdingang (Markt 4) was van 1875 - 1955 bewaarschool. Tijdens de restauratie is een fraai 18de eeuwse interieur aangebracht met rococomotieven. De beschilderde bedsteden en de ingebouwde kast op de verdieping zijn van elders afkomstig. Nieuw is ook het koepeltje op het dak. Het geheel gerestaureerde gemeentehuis werd in 1964 in gebruik genomen.

Herindeling gemeenten in 1971

In het kader van de schaalvergroting op bestuurlijk gebied zijn de zeven gemeenten op het eiland Tholen met ingang van 1 juli 1971 opgeheven en opgenomen in de nieuwe, het gehele eiland omvattende gemeente Tholen met ruim 19.000 inwoners.

De gemeentesecretarie werd na de herindeling voorlopig ondergebracht in het stadhuis te Sint-Maartensdijk dat al spoedig te klein was. In 1975 besloot de gemeenteraad op grond van het kostenaspect de zetel definitief in deze plaats te vestigen. Ook hoopte men met de bestuurszetel in het midden van het eiland een impuls te geven aan de ontwikkeling van het westelijk deel ervan. Toen de knoop eenmaal was doorgehakt kon men gaan werken aan een definitieve huisvesting. Het programma van eisen had de volgende uitgangspunten: 1. Centrum van het plaatselijk bestuur. 2. Centrale huisvesting van het administratief en technisch apparaat der gemeente. 3. Centrum van dienstverlening aan de burger. Dit kon alleen worden gerealiseerd door het bestaande gemeentehuis aanzienlijk uit te breiden met een nieuwe kantoorvleugel voor het college van burgemeester en wethouders en de ruim 70 secretariemedewerkers. Het monumentale deel kreeg een representatieve bestemming met de trouw- en burgerzaal op de begane grond en de raadszaal op de verdieping. De gebouwen Markt 1, 2, 4 en 5 zijn respectievelijk in 1967, 1941, 1875 en 1973 aangekocht.

Het nieuwe gemeentehuis in Sint-Maartensdijk

Het architectenbureau Dingemans, De Vries en Heemskerk te Utrecht maakte het ontwerp voor het nieuwe gemeentehuis waarbij rekening werd gehouden met de kleinschaligheid van de omgeving. Het plan werd in 1976 goedgekeurd. Na afbraak van een tweetal panden begon men in september 1977 met de bouw van de nieuwe vleugel die op 26 maart 1979 werd betrokken. Het verbouwde en vergrote gemeentehuis werd op 1 juni 1979 officieel in gebruik gesteld

Hoewel in het programma van eisen rekening was gehouden met de groei van het aantal taken van de gemeentelijke overheid en de daarmee gepaard gaande toename van het aantal ambtenaren, kampte men al na enkele jaren opnieuw met ruimtegebrek. Ook na het vertrek van het personeel van de woningstichting Beter Wonen in 1986 was uitbreiding gewenst. Doordat het Rijk taken afstootte, verkorting van arbeidstijd en deeltijdwerk kwamen er meer ambtenaren. Naast het dagelijks bestuur bestaande uit een burgemeester, drie wethouders en de gemeentesecretaris waren er in 1991 87 secretariemedewerkers. Na koop van twee vervallen woningen aan de Ds. de Bresstraat kon het gemeentehuis in deze richting worden uitgebreid met circa 20%.

Voor het vormgeven van de plannen maakte het gemeentebestuur gebruik van de architect van de vorige uitbreiding. De beide delen sluiten dan ook goed op elkaar aan. In verband met de donkere entree van het gemeentehuis is de hal in de nieuwste uitbreiding ruim en licht gemaakt. Een dragende muur in deze hal die niet verwijderd kon worden, werd weggewerkt door Wies de Bles en Martin Mc Namara met het kunstwerk "De transparante muur". De ruimte onder het dak werd als kantine voor het personeel ingericht. Deze laatste uitbreiding werd in 1988 officieel in gebruik gesteld door de commissaris der Koningin dr. C. Boertien.

Enige cijfers

De in 1979 in gebruik genomen nieuwbouw bestaat uit een begane grond, verdieping en zolder. De kantoorruimte bedraagt 1650 m². Er werden 475 heipalen van 19 m lengte geslagen. Verder werden 660 m³ beton, 450.000 stenen, 16.000 dakpannen, 13.000 m latten en balken en 2363 m² multiplexplaten verwerkt. Op de bouwplaats zelf is 51.000 uren mensuren gewerkt. De totale kosten bedroegen ca. f 5,5 miljoen.

De uitbreiding van 1988 heeft een oppervlakte van 790 m² en een inhoud van 2170 m³. Het staat op 60 zogenaamde betonschroefpalen. De kosten van deze uitbreiding bedroegen ruim f 1 miljoen gulden.

Schilderijen van de Oranjes

Het stadhuis geniet landelijk belangstelling door de vijftien schilderijen van de Oranjes (één stelt een onbekende dame voor) en de panelen van Frank van Borssele en Jacoba van Beieren die in het gebouw hangen. Vermoedelijk zijn deze in de Franse tijd of in 1820 bij de afbraak van het kasteel van Sint-Maartensdijk, dat eeuwenlang eigendom van de Oranjes is geweest, naar het stadhuis overgebracht. Jacob van Lennep die met zijn vriend Dirk van Hogendorp in 1823 door Nederland trok en ook het eiland Tholen aandeed, vermeldde in zijn dagboek dat hij deze portretten in het stadhuis had gezien. In de twintiger jaren van deze eeuw wilde het gemeentebestuur ze verkopen, doch hier rees nogal wat verzet tegen van buiten de gemeente. De panelen zijn

De raadzaal van de gemeente Tholen

De tuin achter het monumentale stadhuis en de nieuwbouw.

17de eeuwse kopieën van schilderijen van M. van Mierevelt, P. Morreelse en G. Honthorst.

Gemeentelijke herindeling van 1995

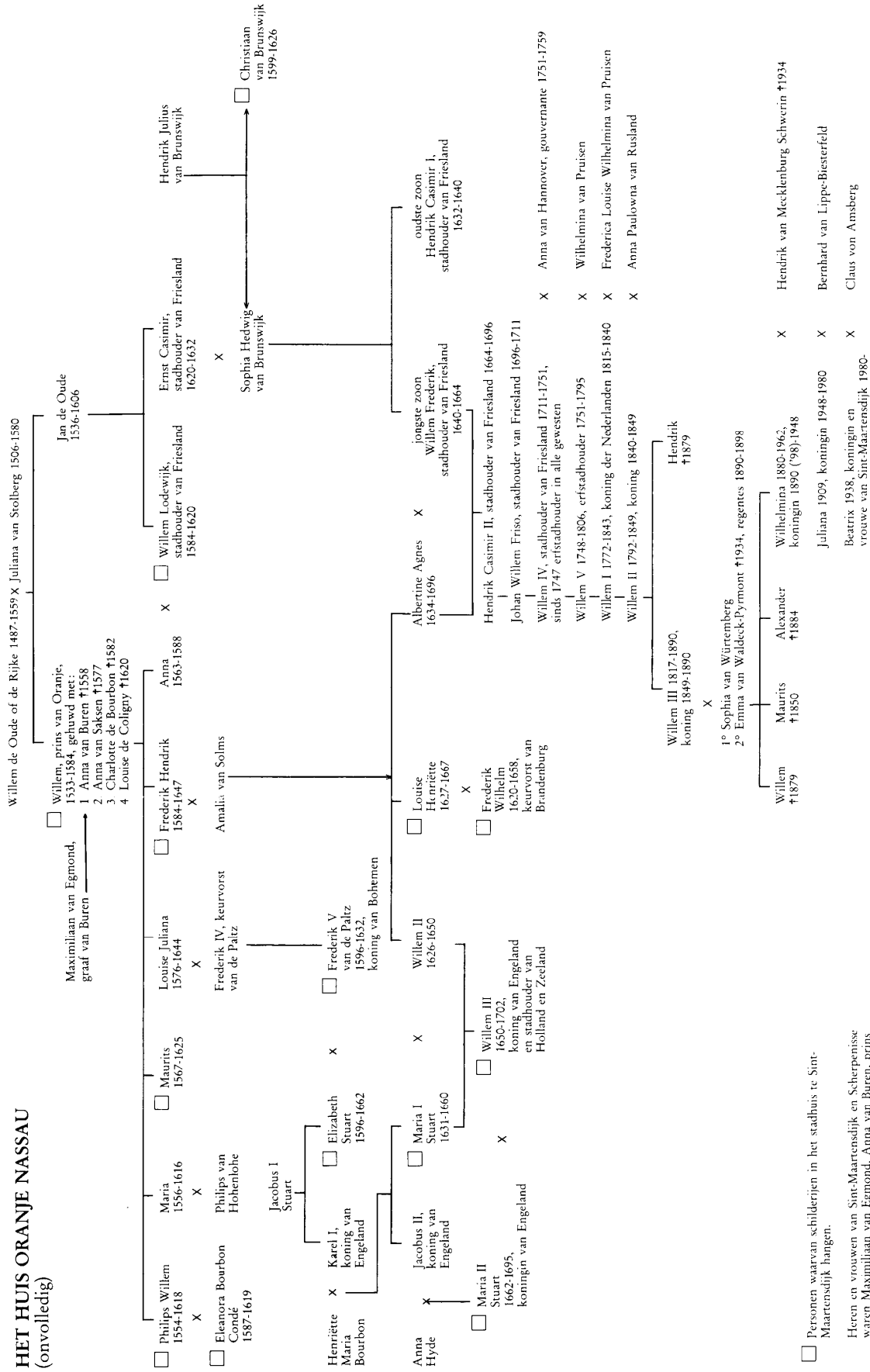
Met ingang van 1 januari 1995 vond opnieuw een gemeentelijke herindeling plaats. Tholen en het veel kleinere Sint-Philipsland gingen toen samen in de nieuwe gemeente Tholen die nu 9 woonkernen telt en ruim 23.000 inwoners heeft. Het grondgebied is 147,3 km² groot. Rond dit grondgebied ligt nog een kleine 10.000 ha buitenwater binnen de grenzen van de gemeente.

De zetel van de gemeente Tholen in Sint-Maartensdijk werd gehandhaafd. Met de komst van de ambtenaren uit Sint-Philipsland en de uitbreiding van taken werd het gemeentehuis te krap. Er zijn toen verschillende plannen gemaakt tot vergroting van de kantoorruimte. Het gemeentehuis was echter aan alle zijden ingesloten door andere gebouwen en straten terwijl ook het omhoog gaan op moeilijkheden stuitte. Aankoop van een aangrenzend pand is niet gelukt. Bovendien bleek dat uitbreiding van het gemeentehuis op die plaats te weinig ruimte zou opleveren en te duur werd.

Het gemeentebestuur heeft toen een tijdelijke behuizing gezocht, die werd gevonden in de plaatsing van kantoorcontainers op de binnenplaats tussen de vleugels van het gemeentehuis aan de ds. De Bresstraat en de Blauwstraat. Deze zijn in 1998 in gebruik genomen.

In 2001 is het besluit genomen een nieuw gemeentehuis te bouwen op een andere locatie. Inmiddels heeft de gemeenteraad gekozen voor een locatie aan de Luchtenburgseweg in de kern Tholen, de grootste woonkern in de gemeente.

HET HUIS ORANJE NASSAU (onvolledig)

Personen waarvan schilderijen in het stadhuis te Sint-Maartensdijk hangen.

Heren en vrouwen van Sint-Maartensdijk en Scherpenisse waren Maximiliaan van Egmond, Anna van Buren, prins Philips Willem, de stadhouders van Holland en Zeeland en later de koningen en koninginnen van Nederland.